

crítica textual. Les màquines electròniques ordenen i informen, però no jutgen, i l'edició crítica de textos és una operació, com ja indica el seu nom, eminentment crítica, i, per tant, un acte de judici. La màquina pot registrar un aparat de variants i ordenar-les per freqüències, però no ens pot informar de quines són les bones i quines les dolentes, tràmit essencial i previ per a establir un *stemma codicum*. Una altra dificultat: la màquina avui per avui no pot llegir textos, i si han de llegir-los els programadors per ordenar els programes de la màquina, aquells no poden fer-ho en els mateixos manuscrits sinó en transcripcions clares, dactilografiades, i de vegades amb l'ortografia alterada per tal d'evitar complicacions que estan per damunt de les possibilitats de la màquina. «Il est à craindre», diu Froger, «que la lecture automatique des manuscrits reste une chimère, sinon à jamais, du moins fort longtemps» (pàg. 227). Hom no pot esperar, doncs, que la màquina tota sola executi totes les operacions que la crítica textual exigeix. Avui per avui l'automatisme total és impossible en aquest camp i el màxim que hom pot exigir és l'automatització d'allò que hom fa mecànicament: llistes, comptatges, transcripcions, confecció i classificació de fitxes, «et de façon générale, tous les travaux longs et fastidieux que le philologue, s'il en a les moyens, fait exécuter par une secrétaire» (pàg. 218).

De moment, doncs, no és previsible que les màquines electròniques siguin utilitzades en l'edició d'obres conservades en escàs nombre de manuscrits, que és el cas de moltes obres de les literatures en llengua vulgar i de la major part d'obres de les literatures catalana i castellana. El camp més a propòsit per a servir-se d'aquests instruments és el de la filosofia antiga i la literatura religiosa i llatina de l'Edat Mitjana. Froger ens parla de l'edició crítica del *Gradual* romà feta pels monjos de Solesmes, a base de quatre-cents manuscrits. Això els obligà a fer setanta-nou mil vuit-centes comparacions. El treball els ocupà un any a raó de tres o quatre hores per dia. Aquest treball, purament material i feixuc, la màquina l'hauria fet en pocs dies.

Un fet característic de l'obra de Froger, sense precedents en la bibliografia anterior, és que no solament s'adreça a filòlegs o a aprendents de filòleg, sinó també a matemàtics i a tècnics, que potser en data no massa llunyana participaran en les complicades operacions de l'edició de textos. Això demostra que la tècnica, en el nostre temps, aproxima activitats que fins ara han viscut desconeixent-se totalment les unes a les altres. Ara hem vist com la crítica textual té analogies amb la teoria dels conjunts i aquesta té relació molt estreta amb l'àlgebra creada per Boole el 1854, la qual se situa en el corrent del càlcul lògic, que substitueix la nomenclatura de la lògica formal per símbols matemàtics. Froger esmenta alguns precursors d'aquest mètode, i entre altres «le Catalan Ramon Lull (que l'on francise en Raymond Lulle)» (pàg. 213). És possible que el dia que hom utilitzi la màquina electrònica per a la crítica de textos, el llenguatge habitual emprat fins ara sigui substituït pel llenguatge matemàtic.

Pere BOHIGAS

The Portuguese book of Joseph of Arimathea. Paleographical edition with Introduction, Linguistic study, Notes, Plates & Glossary by HENRY HARE CARTER. Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1967. 464 pàgs. («University of North Carolina: Studies in the Romance Languages and Literatures», 71).

Del *Livro de Josep Abaramatia*, primera part d'una trilogia del Graal, que hom pot reconstruir mitjançant el que en resta en antigues versions espanyoles i portugueses, fins ara només se n'havien publicat breus fragments. L'edició de H. H. Carter ha d'ésser, doncs, ben rebuda, car omple un buit important en la bibliografia del Graal portuguesa i espanyola.

Tal com indica el títol, l'edició és paleogràfica. Ho és en el sentit més estricte de la paraula, fins a tal punt que l'editor no solament transcriu amb escriptura diferent les lletres suprimides per les abreviatures, sinó que també senyala els finals de ratlla del manuscrit, s'absté en absolut de puntuar, conserva els escassos signes de puntuació de l'original, encara que siguin arbitraris, fa semblantment amb les lletres majúscules i separa o uneix les paraules en la mateixa forma que ho fa el manuscrit. L'única llibertat que l'editor s'ha pres ha estat la de suplir entre claudàtors algunes lletres o partícules que manquen al manuscrit de Lisboa. L'edició va acompanyada de 39 pàgines facsimilades amb mostres de les diferents escriptures de l'original, les quals permeten de verificar amplament la fidelitat de la transcripció de Carter. Aquesta prova li és completament favorable. Tot i això, aquest sistema d'edició no ens sembla el millor, i més aplicat amb el radicalisme de Carter, que ha prescindit totalment de la interpretació textual, un dels objectes principals, creiem, de l'edició d'obres antigues.

El text va precedit d'una introducció bibliogràfica, literària i lingüística. La bibliografia relativa als textos portuguesos i espanyols és força completa; per contra, la bibliografia general és selectiva, amb certa preferència per la bibliografia americana. Aquesta introducció té un caràcter purament informatiu i no aborda cap problema crític o històric concernent les relacions dels textos portuguesos i espanyols entre ells o d'aquests amb els francesos. L'anotació es limita a remarques paleogràfiques. El que cal agrair, doncs, a H. H. Carter és que ens hagi donat una fidel transcripció paleogràfica del *Livro de Josep Abaramatia*, precedida d'una introducció que, sens dubte, serà útil als qui voldran documentar-se sobre el tema del Graal a la Península Ibèrica. Aquest servei ja és prou important.

PERE BOHIGAS

GARCÍA JIMÉNEZ DE CISNEROS: *Obras completas: I. Introducción e índices: II. Texto.* [A cura de] DOM CIPRIANO BARAUT. Abadía de Montserrat, 1965. XVI + 250 pàgs. + 16 làms.; XIV + 940 pàgs. («Scripta et Documenta», 15-16).

El 1955 aparegué a la col·lecció «Scripta et Documenta» l'extensa i ben documentada tesi de Garcia M. Colombàs, *Un reformador benedictino en tiempo de los Reyes Católicos, García Jiménez de Cisneros, abad de Montserrat*. Deu anys més tard, Cebrià Baraut, prou conegut pels seus treballs sobre història de l'espiritualitat medieval, ens ofereix la primera edició crítica i completa de les obres en castellà i en llatí de l'abat reformador, que divulgarà a la Península —especialment a Montserrat i als monestirs benedictins de la Congregació de Valladolid— els nous corrents de la *devotio moderna*.

El primer volum, força menys extens que el segon, assenyala la importància de Cisneros, sense estendre's en qüestions biogràfiques ja conegudes, però «haciendo especial hincapié en las circunstancias históricas que mayormente parecen haber contribuido a orientar su espiritualidad e influido en la génesis de sus opúsculos» (pàg. 4), i estudia un per un els seus escrits, especialment